

Perspectives de l'educació física a l'alba del segle XXI

L'educació física, entesa com un privilegiat procés formatiu i per projecció en un estil de vida, pot liderar i ho ha de fer, el procés educatiu d'aquesta centúria i esdevenir matèria nuclear de l'educació escolar.

A la Declaració Universal dels Drets Humans signada per les Nacions Unides el 1948, es defineix l'educació com un dret humà fonamental, essencial per al creixement personal de l'individu en harmonia amb l'entorn, per al desenvolupament racional i per a l'adveniment de la pau. A l'alba del nou segle, després de més de mig segle de la signatura d'aquest manifest, s'ha avançat molt poc, atès que gairebé nou-cents milions d'adults són analfabets (la major part, dones) i queden més de cent milions de nens sense escolaritzar. L'educació en general i l'educació física com a part imprescindible de l'educació de l'individu, han de jugar un paper decisiu en aquest procés, car que no hi ha educació sense educació física.

I

Però, què entenem a hores d'ara com educació física? En l'actualitat, el concepte d'educació física és ampli i difús, correspon a diferents camps d'actuació socioprofessional que s'escapen de l'àmbit escolar. L'educació física es troba present en les àrees terapèutica, higiènica, recreativa, extraescolar... Ha esdevingut un concepte polisèmic de difícil ubicació i interpretació. Així, es parla de l'educació física com una pràctica, una teoria, un mètode, una ciència, un art, una tècnica, una filosofia o un estil de vida.

En una primera aproximació, podríem dir que l'educació física és essencialment educació, per la qual cosa esdevé, per dret propi, una disciplina de caràcter pedagògic que contribueix a l'educació integral de l'individu, encara que els objectes de l'ensenyament d'aquesta disciplina siguin molt diversos i plens d'orientacions i matisos. En una segona aproximació, els fonaments de l'educació física s'estableixen al voltant del cos i del moviment (o sigui les activitats i les capacitats filogenètiques de l'ésser humà); amb el desenvolupament sistemàtic i voluntari d'aquestes capacitats es manifesta la motricitat humana i es registren les conductes motrius. En una tercera aproximació, podem contemplar el moviment humà des de dues vessants: com a mitjà o instrument, i com una finalitat en ell mateix. En el primer cas, l'educació física s'orientaria com "una educació a través del moviment"; en aquesta opció s'incideix més en el potencial educatiu de l'activitat física que constitueix el seu eix d'actuació; el cos i l'adquisició d'habilitats motrius serien un mitjà per arribar a les finalitats educatives generals. En el segon cas, l'educació física s'orientaria cap a una "educació del moviment", a través del qual l'individu tracta de desenvolupar tot el potencial motriu que porta dintre seu; aquesta interpretació es vincula directament al concepte d'educació integral de l'individu.

L'activitat física compromet la totalitat de l'ésser, i encara que la seva pràctica s'inscriu en el cos, a través del cos i per al desenvolupament del cos, presenta dimensions motrius, intel·lectuals, cognitives, expressives, emocionals, afectives, relacionals, socials o espirituals. És el que anomenem conducta motriu. L'educació física no es troba vinculada exclusivament a l'ensenyament d'una matèria en el sistema educatiu, sinó que com que és un dret de totes les persones, esdevé un procés d'educació en diferents formes i àmbits i amb diverses influències culturals

i naturals (aigua, sol, aire, terra, neu, etc.), ja sigui tant per vies formals com no-formals; de fet, suposa un estil de vida que comporta hàbits de conducta actius, saludables, formatius i satisfactoris per al propi individu tot al llarg de la seva vida.

II

Quin paper ha de jugar l'educació i l'educació física en aquesta cruïlla de camins: el segle, el mil·lenni? En els primers passos del segle XIX es perceben greus problemes i s'albiren grans desafiaments. En abordar aquesta centúria, s'endeuina que allò que és individual, allò que és social i l'entorn apareixen com els eixos fonamentals del nostre món davant del caos i el confusionisme actual. Aquesta situació és provocada per la descreença generalitzada en les ideologies polítiques i religioses, l'absència de valors morals, la manca d'orientació espiritual, la confrontació entre els pobles més afavorits i els més desfavorits, els processos migratoris desesperats, les guerres convencionals i l'aparició d'un terrorisme internacional amenaçador, el qüestionament dels drets humans, els desafiaments ètics de la tecnociència, la creixent deterioració mediambiental, la primacia de la lògica de mercat sobre la lògica de les necessitats, el creixent sedentarisme que amenaça l'individu i la societat i la progressiva deshumanització de la persona.

No obstant això, per damunt de les grandeses i les misèries d'avui, emergeix amb força el llegat més decisiu que hem rebut: el reconeixement de tots els individus de l'espècie humana com a parts inexcusables d'un sol món interrelacionat i interdependent, únic i plural. L'educació és el procés més segur i eficaç per estendre, comprendre, escampar i transmetre aquest llegat i, a més a més, lluitar contra els grans problemes de la nostra època i atallar-los. Un procés educatiu, correcte i eficient, a tots els racons del planeta, suposaria un pas de gegant en la resolució de gran part dels reptes i els problemes plantejats.

L'home del nostre temps ha de construir una sòlida consciència personalitzada plena d'atributs i valors, fonamentada en l'equilibri d'allò que és espiritual amb allò que és material, que li permeti d'actuar de forma digna, autònoma i plena, en harmonia amb l'entorn (àmbit individual). També ha de conèixer els reptes socials de la nostra època i ajudar a resoldre'ls; la diversitat cultural i la convivència pacífica emergeixen com els principals reptes del nostre teixit social. El mestissatge ètnic i cultural és un procés natural, a la recerca de la identitat compartida i l'assoliment d'un patrimoni comú. Així, el respecte, la pau i el diàleg esdevenen els mitjans per a l'obtenció d'una convivència pacífica entre persones, comunitats i estats (àmbit social). Finalment, una educació mediambiental eficient ha de sensibilitzar els nostres alumnes i conscienciar-los dels límits dels recursos del planeta i de les greus amenaces que ens sotgen a causa dels desequilibris mediambientals provocats per l'actuació cobdiciosa de l'home; el desenvolupament sostenible és l'única sortida viable de què disposem, ara com ara, per continuar avançant en harmonia amb el nostre hàbitat (entorn).

La nostra hipòtesi de treball consisteix a considerar l'educació física, entesa com un procés educatiu i, per projecció, com un estil de vida (que promou hàbits de conducta actius tot al llarg de la vida de l'individu en harmonia amb l'entorn físic i social), com una de les matèries capdavanteres del procés educatiu. L'educació física és una matèria humanista privilegiada, plenament contextualitzada (entre els diferents sabers escolaritzats) en el quefer vital de l'individu; el seu objecte d'estudi i actuació és l'home que es mou, sent i expressa, per la qual cosa esdevé una pedagogia de les conductes motrius. El seu lideratge pedagògic es fonamenta en la pertinència educativa de tots els seus trets estructurals i en la idoneïtat del seu àmbit d'actuació sociomotriu i ambiental amb els eixos transversals d'actuació educativa que hem definit amb anterioritat: l'àmbit individual, el social i l'entorn. Des d'aquesta talaia, l'educació física ha d'encapçalar el procés de revitalització i rehumanització de l'individu i retornar-li la igualtat i la dignitat com a persona atrapada per l'hedonisme sedentari, el consumisme i el materialisme.

III

¿I els desafiaments per assolir una educació física d'excel·lència en el futur pròxim, que li permeti de liderar un procés educatiu que tingui com a finalitat la revitalització i rehumanització de l'home en harmonia amb l'entorn? Per tal

d'abordar amb garanties el descabdellament d'una educació física d'excel·lència, compromesa amb els grans reptes de la humanitat, abordarem quatre desafiaments als quals s'enfronta la nostra disciplina en el curt termini de què disposa per aconseguir aquest ambiciós projecte: el desafiament ideològic, el politicosocial, l'axiològic i el científic. Pel que fa al primer repte, l'educació física ha de redefinir-se al voltant de la seva concepció i del seu estatus, entre altres matèries, sistemes i/o ciències, tot delimitant la seva vocació com a matèria netament educativa amb caràcter i orientació tecnològica i instrumental (educació *pel* moviment) o, al contrari, s'orienta decididament com a matèria humanista (educació *del* moviment). Ha de traçar el seu objecte d'estudi teòric i el seu camp d'actuació pràctic en estreta connexió amb l'asserció anterior i vincular-se als eixos fonamentals del procés educatiu que, alhora, han de coincidir amb els grans reptes de la humanitat en aquest període.

Quant al desafiament politicosocial, sabem que cada vegada existeix més reconeixement internacional pel que fa a l'educació física i al seu paper a l'escola i a la societat, perquè hom accepta que la nostra matèria pot resoldre problemes socials actuals i de futur i que la seva pràctica aporta beneficis indubtables per a l'home. Tanmateix, cal millorar-ne l'excel·lència de l'ensenyament per tal d'assolir aquests propòsits. Per aconseguir-ho, és important de ressenyar l'excessiva dependència de l'educació física respecte del sector públic; això comporta un excés de burocratització i una excessiva rigidesa de plantejaments tècnics i laborals. Cal equilibrar les competències institucionals i polítiques entre tots dos sectors, el públic i el privat. Històricament, el sector privat de l'educació física, amb el seu major dinamisme i innovació, ha estat defensat per les polítiques liberals, i el sector públic, creat per corregir les desigualtats socials, atendre les necessitats fonamentals de la població i com a resposta a la producció de béns públics, ha estat defensat i reforçat per les polítiques socialistes i socialdemòcrates. A hores d'ara, l'escassetat de recursos materials i d'instal·lacions, la manca d'una regulació eficient i digna del mercat laboral dels professionals de l'educació física, que es veuen abocats a la pluriocupació, la insuficiència del nombre d'hores de classe per als alumnes i, en conseqüència, la falta de motivació dels professionals lligats a l'educació física són rèmores que tenallen i coarten la qualitat i la innovació de l'educació física. Fet i fet, els diners públics i privats invertits en educació, i particularment en educació física, són una inversió rendible pels enormes beneficis socials i polítics que pot produir i ha de produir a mitjà i a llarg termini, de tal manera que allò que no s'inverteixi avui costarà molt més a causa dels perjudicis futurs que ocasionarà l'enquistament actual.

El desafiament axiològic respon a la necessitat que l'educació física configuri un codi ètic (de valors) i una guia consensuada per totes les institucions i organitzacions vinculades a la nostra matèria, per tal d'aconseguir una bona pràctica de l'educació física, que giri al voltant de temes com ara: les necessitats motrius del nen, els beneficis de l'educació física, els excessos de l'activitat motriu, les relacions sociomotrius, el desenvolupament d'hàbits de conducta actius, la competència motriu, la valoració de la condició motora... En tot procés educatiu la identificació dels valors que es volen imprimir en l'educand és una tasca essencial que comporta un notable compromís entre els responsables educatius. Al final del procés educatiu de la nostra matèria hauríem d'avaluar el nombre d'autoestimes aconseguides, els hàbits higiènics incorporats als nostres alumnes, les actituds de conducta activa assolides, els processos d'autonomia aconseguits, els nivells de respecte i tolerància, la capacitat d'autocontrol dels nostres alumnes davant de situacions de conflicte, el grau de coneixement de la cultura física, la capacitat d'autogestió de la seva motricitat, i el valor de la seva condició com a persona que ha d'habitar en harmonia amb l'entorn social i físic. Si aconseguim bons registres en aquestes àrees axiològiques haurem desenvolupat una educació física d'excel·lència i si no ha estat així, hem de corregir i modificar profundament els nostres plantejaments pedagògics.

El desafiament científic presenta dues vessants: l'epistemològica i la investigació. La primera es refereix a la necessitat de configurar una disciplina científica diferenciada de les altres matèries intel·lectuals, amb un títol rotund i vàlid arreu del planeta, un objecte d'estudi clar i definit; necessitem construir un lèxic tècnic i pedagògic propi, un corpus de coneixement teòric i pràctic propi i genuí, que respongui a les necessitats de la població i als reptes professionals i científics de la nostra matèria i una metodologia d'investigació específica. La investigació científica esdevé una activitat essencial per nodrir l'educació física de l'estatus de ciència eficient entre les ciències de l'educació, compromesa

davant les grans amenaces de la humanitat. Els treballs a desenvolupar giren al voltant dels grans reptes de l'educació física: el currículum, l'avaluació, els objectius, el lèxic específic, la formació dels professors i la seva ideologia, els valors que orienten la disciplina, les teories que dominen la praxi, el perfil socioprofessional del professorat, l'aprenentatge d'habilitats i destreses, les conductes motrius...

IV (Epíleg)

En aquest nou període que se'ns obre, complex i amb profunds canvis, és responsabilitat de l'educació física, com a disciplina educativa pròpia, la contribució activa al magne projecte de configurar, per a totes les comunitats de l'orbe, un "codi ètic global i comú", per damunt d'interessos i ideologies, on predomini el valor d'ésser, de *saber* i de *fer* sobre el fet de *tenir*, de *desconèixer* (especialització ignorant) i de *consumir*.

L'educació física és un dret de tots els ciutadans del món de qualsevol edat (des de l'escola maternal fins a la tercera edat) i de diferent àmbit d'actuació (des de la discapacitat fins a l'esport d'elit) i el seu accés ha d'estar assegurat en qualsevol territori del planeta. L'excel·lència de l'educació física ha de convertir-se en un element indispensable de tots els currículums escolars i dels processos educatius desenvolupats amb la nostra matèria al llarg de tota la vida del subjecte.

L'excel·lència de l'educació física, com a matèria al servei de l'individu, depèn bàsicament de les decisions governamentals, del paper integrador que juguin les institucions i organitzacions específiques del nostre àmbit socioprofessional, de la sensibilitat de la societat civil, de les teories en què es fonamenta la nova educació física, dels valors que orienten la disciplina, de la configuració de continguts originals i adaptats a la realitat de l'entorn i de l'esforç professional entusiasta per tal d'aconseguir aprenentatges significatius en els alumnes, d'acord amb les seves inquietuds i amb les exigències del nostre temps.

La construcció individual i personalitzada de la consciència, l'hàbit de conductes motrius actives, el repte de la diversitat cultural, el treball per l'adveniment d'una nova cultura de la convivència pacífica entre persones i col·lectius i el desenvolupament eficient d'una educació mediambiental, que corresponen als tres pilars de la nostra filosofia educativa (l'àmbit individual, el social i l'entorn), esdevenen, per dret propi, els eixos transversals de l'educació física del nostre segle XIX.

JAVIER OLIVERA BETRÁN